

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА**

ВАХТЕЛЬ АНДРІЙ ІГОРОВИЧ

УДК [141+168]:159.9.07

**ФЕНОМЕНОЛОГІЯ І НАТУРАЛІЗМ: ВІД ФЕНОМЕНОЛОГІЧНОЇ
КРИТИКИ НАТУРАЛІЗМУ ДО НАТУРАЛІЗАЦІЇ ФЕНОМЕНОЛОГІЇ**

09.00.01 – онтологія, гносеологія, феноменологія

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філософських наук

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі теоретичної і практичної філософії філософського факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка, МОН України.

Науковий керівник:

доктор філософських наук, професор
Кебуладзе Вахтанг Іванович,
Київський національний університет імені
Тараса Шевченка,
професор кафедри теоретичної і практичної
філософії.

Офіційні опоненти:

доктор філософських наук, професор
Бистрицький Євген Костянтинович,
Інститут філософії НАН України,
завідувач відділу філософії культури, етики і
естетики;

кандидат філософських наук
Циба В'ячеслав Миколайович,
Ніжинський державний університет
ім. М. Гоголя,
доцент кафедри політології, права та
філософії.

Захист відбудеться «27» лютого 2018 року о 10 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.001.27 у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка за адресою: 01601, м. Київ, вул. Володимирська, 60, ауд. 330.

З дисертацією можна ознайомитись у науковій бібліотеці імені М.О. Максимовича Київського національного університету імені Тараса Шевченка за адресою: 01601, м. Київ, вул. Володимирська, 58, зала №12.

Автореферат розісланий «26» січня 2018 року.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

В.Ю. Крикун

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Підстави для проведення представленого дисертаційного дослідження мають подвійний характер. З одного боку, проблемність теоретичного статусу сучасних когнітивних наук, яку зазвичай характеризують через наявність «прогалини в поясненні» (“the explanatory gap”) між перспективами першої і третьої осіб, породжує пропозиції щодо системного інкорпорування феноменологічних даних у когнітивні дослідження ментального (mind). У цьому контексті, ціла низка сучасних дослідників апелює до спеціальної феноменологічної доктрини, яку небезпідставно вважають однією з найбільш розроблених за всю історію філософської думки, а саме – феноменології Едмунда Гусерля. Ці пропозиції просувають під прапором натуралізації феноменології Гусерля. З іншого боку, різко антинатуралістична налаштованість Гусерлевої феноменології порушує запитання щодо перспективності і навіть бажаності такої ініціативи для обох сторін, феноменології і натуралізму. Аналіза цих проектів – як стосовно їхнього змісту, так і стосовно самої їхньої можливості – передбачає ретельне прояснення мотивів Гусерлевого антинатуралізму та методологічної й онтологічної специфіки Гусерлевої феноменології.

Авторами пропозицій щодо системного застосування феноменологічних даних у тому чи тому вигляді є насамперед представники так званого «Consciousness Boom», який відбувся наприкінці 80-х – початку 90-х рр. ХХ-го сторіччя і позначив стрімкий ріст інтересу до досліджень свідомості в аналітичній філософії таких дослідників як Р. Джекендоф (R. Jackendoff), Дж. Серль (J. Searle), О. Фленеген (O. Flanagan), Д. Чалмерс (D. Chalmers) та ін. Предтечами цього вибуху були роботи таких науковців як Ф. Джексон (F. Jackson), С. Крипке (S. Kripke), Т. Нейгел (T. Nagel), Дж. Левін (J. Levine). Для усіх цих авторів характерне, проте, майже повне ігнорування здобутків феноменологічної філософії Гусерля. Цим дослідженням можна протиставити дослідження низки науковців, які розглядають можливість відведення Гусерлеві феноменології місця у сучасних когнітивних дослідженнях ментального для сприяння розв’язанню проблеми прогалини в поясненні, серед них слід згадати Ф. Варелу (F. Varela), Ш. Галагера (S. Gallagher), Д. Загаві (D. Zahavi), Д. Ломара (D. Lohmar), Е. Марбаха (E. Marbach), Е. Пашрі (E. Pacherie), Б. Пашу (B. Pashoud), Ж. Петито (J. Petitot), Ж.-М. Руа (J.-M. Roy), Ж.-М. Саланські (J.-M. Salanski), Д.В. Сміта (D.W. Smith) та ін. Головним збудником запропонованого тут дослідження була пропозиція натуралізації феноменології Гусерля як «рекатегоризації онтологічних сфер» ментального й фізичного (а саме шляхом застосування сучасних фізико-математичних теорій для абстрактного опису ментальних і фізичних властивостей), що належить інтердисциплінарній групі дослідників з «Центру досліджень з прикладної епістемології» (Centre de Recherche en Epistémologie Appliquée) у Парижі, до якої належать Ж. Петито (математик), Ж.-М. Руа (філософ), Б. Пашу (психіатр) і Ф. Варела (нейробіолог).

Зв’язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана на кафедрі теоретичної і практичної філософії у межах комплексної

програми наукових досліджень Київського національного університету імені Тараса Шевченка «Модернізація суспільного розвитку України в умовах світових процесів глобалізації» і науково-дослідної роботи філософського факультету НДР № 11БФ041-01 «Філософсько-світоглядні та політологічні аспекти гуманітарного розвитку сучасного суспільства». Частина роботи була проведена в архіві Гусерля у місті Кельн, Німеччина, в рамках програми «Наукові стипендії – річні стипендії» («Forschungsstipendien – Jahresstipendien») Німецької служби академічних обмінів (DAAD).

Метою дослідження є аналіз можливості натуралізації феноменології Гусерля на тлі Гусерлевої критики натуралізму, а також методологічних та онтологічних особливостей його феноменології.

Відповідно до мети формулюються такі **завдання**:

- виявити головні мотиви Гусерлевої антинатуралістичної позиції;
- порівняти Гусерлевий антинатуралізм з іншими видами антинатуралістичної налаштованості у сучасній аналітичній філософії ментального (Philosophy of Mind);
- виокремити методологічні і метафізичні аспекти Гусерлевої феноменології, а саме через критику поняття світу як «інтенційного кореляту свідомості» та понять «адекватної» і «неадекватної даності»;
- виокремити методологічні види і рівні Гусерлевої феноменології;
- критично проаналізувати проект натуралізації феноменології Гусерля як рекатегоризації онтологічних сфер ментального і фізичного у вигляді, запропонованому Ж. Петито, Ж.-М. Руа, Б. Пашу і Ф. Варелою;
- виявити альтернативні шляхи натуралізації, які можна розробити на засадах рекатегоризації онтологічних сфер і які будуть враховувати методологічну й онтологічну своєрідність феноменології Гусерля.

Об'єктом дослідження є сучасні проекти натуралізації феноменології.

Предметом дослідження є стосунок між трансцендентальною феноменологією та натуралізмом у контексті проектів натуралізації феноменології Гусерля.

Методи дослідження. Окрім загальнонаукових методів аналізу, синтези, аналогії, абстракції, конкретизації та гіпотетико-дедуктивного методу, у дослідженні у різних видах та на різних методологічних рівнях був застосований феноменологічний метод. Метод феноменологічної редукції застосовувався на двох основних рівнях: ейдетично-психологічному і трансцендентально-феноменологічному, а також у двох видах як метод статичної та генетичної феноменології. Окрім того, у роботі застосовується відкритий у пізніх творах Гусерля метод непрямой феноменологічної реконструкції, який полягає в конститутивних аналізах наочно не даних інтенційних переживань, а саме у контексті порушення граничних проблем феноменології – проблем несвідомого, сну без сновидінь, раннього дитинства, народження і смерті.

Для аналізу й інтерпретації феноменологічних текстів та текстів інтерпретаторів феноменологічної філософії використано порівняльно-історичний та герменевтичний методи.

Наукова новизна отриманих результатів. Дисертаційна робота є першою у вітчизняній науці спробою цілісного та систематичного дослідження проектів натуралізації Гусерлевої феноменології. Упродовж дослідження обґрунтовано положення, що мають ознаки наукової новизни, а саме:

Уперше:

- здійснено узагальнення мотивів для Гусерлевого антинатуралізму. Виокремлені філософські, наукові, теоретичні й етичні мотиви для Гусерлевої антинатуралістичної позиції;
- у результаті порівняння феноменології Гусерля з дослідженнями феноменальності досвіду в аналітичній філософії аналітичному «аргументу кваліа» проти фізикалізму протиставлено Гусерлевий «аргумент інтенційності» проти натуралізації свідомості;
- у пізніх роботах Гусерля виявлено і продемонстровано можливість застосування методу непрямой феноменологічної реконструкції для розв'язання граничних проблем феноменології;
- критично проаналізовано пропозиції Ж. Петито, Ж.-М. Руа, Б. Пашу, Ф. Варели, а також М. Фарбера і Д.В. Сміта щодо натуралізації Гусерлевої феноменології;
- розглянуто трансцендентально-феноменологічну конституцію матеріальної природи у контексті аналізу фундаментальних понять і положень природничої науки, як-от «фізична річ», «фізичний час і простір», «фізична властивість»;
- запропоновано програму натуралізації Гусерлевої феноменології через поєднання принципів методологічного плюралізму М. Фарбера та системності онтологій Д.В. Сміта;

набули подальшого розвитку:

- програма натуралістичної феноменології М. Фарбера через прояснення ролі феноменологічного методу у системі наукових методів та критику концепції онтологічного монізму, а також ідея категоріальної онтології Сміта через критику визначення інтенційності як формально-онтологічної категорії;

удосконалено:

- Гусерлеву інтенційну концепцію досвіду через критику поняття світу як «інтенційного кореляту свідомості» й упровадження понять «інтенційної» та «позакорелятивної трансценденції».

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійною роботою, здійсненою на матеріалах творів Е. Гусерля, його учнів і критиків, а також авторів проектів натуралізації його феноменології. Висновки і положення наукової новизни одержані автором самостійно. Дванадцять публікацій за темою дисертаційного дослідження є одноосібними.

Теоретичне і практичне значення отриманих результатів. Дисертаційне дослідження розширює сферу вітчизняних наукових досліджень теоретично й методологічно. Окремі розділи можна використовувати для написання підручників та монографій з філософії та історії філософії. Матеріали

дисертаційного дослідження сприяють більш глибокому розумінню філософії Е. Гусерля, визначенню її концептуального й методологічного апарату, висвітленню нових проблематик у творчості філософа і можуть бути використані у викладанні нормативних дисциплін з філософії, історії філософії, феноменології, епістемології та онтології. Дисертаційне дослідження орієнтоване також на збагачення натуралістичної традиції у науці й філософії. Методи й поняття, досліджені тут, можна використовувати не лише для викладання філософських дисциплін з теорії та історії натуралізму, а й у спеціально-наукових дослідженнях (як-от когнітивних дослідженнях ментального).

Апробація результатів дослідження. Головні положення та висновки дисертаційного дослідження обговорювалися на теоретичних семінарах та засіданнях кафедри теоретичної і практичної філософії філософського факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка, а також оприлюднювалися у доповідях на міжнародних конференціях «Дні науки філософського факультету» КНУ імені Тараса Шевченка (2015, 2016, 2017), міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми гуманітарних та природничих наук» (2015), XXXIV Всеукраїнській науково-практичній інтернет-конференції «Вітчизняна наука на зламі епох: проблеми та перспективи розвитку» (2017), Другій Всеукраїнській науковій конференції Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара «Соціально-гуманітарні науки та сучасні виклики» (2017) та міжнародному воркшопі «Феноменологія» архіву Е. Гусерля у м. Кельн, Німеччина (2017).

Публікації. Результати дисертаційного дослідження оприлюднено у вигляді дванадцяти публікацій: сім статей, п'ять з яких розміщені у фахових наукових виданнях України (три мають наукометричний статус), п'ять тез, опублікованих у збірниках матеріалів конференцій.

Структура та обсяг дисертаційної роботи зумовлені темою, метою та завданнями дослідження. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел. Повний обсяг дисертації становить 205 сторінок (основної частини – 178 сторінок). Список використаних джерел становить 12 сторінок і включає 155 найменувань, з яких 99 джерел іноземною мовою.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** визначається актуальність теми дослідження, аналізується ступінь наукового опрацювання проблеми, зв'язок теми з науковими програмами та планами кафедри. Визначено мету і завдання, а також, об'єкт, предмет і методи дослідження. Розкрито наукову новизну, окреслено теоретичне та практичне значення отриманих результатів, наведено дані про апробації та наукові публікації за темою дисертаційного дослідження, описано структуру дисертації.

У **першому розділі** «Феноменологічна критика натуралізму» послідовно розглядаються й порівнюються головні аргументи Гусерля проти натуралізму та виокремлюються головні мотиви для Гусерлевої

антинатуралістичної позиції. Перший розділ складається з чотирьох підрозділів.

Підрозділ 1.1. «Натуралізація свідомості як „сліпота до ідей“» складається з чотирьох пунктів і присвячений розгляду Гусерлевої критики натуралістичної редукції ідеального й ірреального у свідомості до буття як індивідуального. У пункті 1.1.1. *«Проблема редукції ідеального до реального»* через Гусерлеву критику психологістського обґрунтування логіки, яку він здійснив у першому томі *«Логічних досліджень»*, розкривається загальний сенс феноменологічної аргументації проти можливості редукції ідеального до реального. Описується історичний та біографічний контекст написання твору *«Логічні дослідження»*, зокрема, коротко характеризуються головні тенденції у психології та логіці ХІХ-го сторіччя. Послідовно розкриваються суперечливі наслідки спроб психологістського обґрунтування логіки. Демонструється, що в основі цих спроб лежить змішування реального акту судження й ідеального змісту судження. Відмінність між останніми описується далі в термінах *«дискретності»* й *«каузальності»*, при цьому характер реальних психічних актів описується як *«дискретний»* і *«каузально»* зумовлений, на противагу *«неперервному»* і *«некаузальному»* характеру ідеальностей змісту цих актів. У пункті 1.1.2. *«Індивідуальне і сутнісне споглядання. Емпіричний тип і ейдос»* на ґрунті феноменологічного *«принципу усіх принципів»* розкривається відповідність видів оригінального споглядання певним науковим сферам. Відмінність між індивідуальним і сутнісним спогляданням прояснюється через побіжне розмежування феноменології та емпіричної психології, а також через розрізнення емпіричного типу і ейдосу. Виокремлюється головна відмінність між останніми як відмінність у можливості емпіричного перекреслення: ейдос, на відміну від емпіричного типу, є *«аподиктичним»* видом узагальнення, який принципово не передбачає можливість емпіричного перекреслення, або можливість фальсифікації. У пункті 1.1.3. *«Емпіричний, ейдетичний і трансцендентальний рівні. Гусерль contra Попер»* розглядаються можливі рівні наукового дослідження. Емпіричному рівню відповідає споглядання предмета як індивідуального буття, або як буття в межах певного емпіричного типу. Демонструється, що ейдетичний рівень може досягатися через здійснення феноменологічних редукцій. Показано, як в ейдетичному спогляданні спочатку визначаються сутнісні властивості предметів тих чи тих регіонів, а потому здобувається розрізнення між світом як фактичним буттям і світом як ейдосом. Специфіка трансцендентальної редукції, на відміну від ейдетично-психологічної, полягає у *«залученні в дужки»* світу як ейдосу і виявлені умов можливості конституювання об'єктивності для суб'єкта взагалі. На прикладі Поперової теорії природничого пізнання наочно продемонстрована неувага до відмінності між емпіричним, ейдетичним і трансцендентальним рівнями. А саме показано, як Попер ігнорує важливе розрізнення між переживаннями свідомості як реальними подіями, або фактами, та переживаннями свідомості у їхній ейдетичній структурі. У пункті 1.1.4. *«Інтенційність як зв'язок з ірреальним сенсом. Інтенційність, уявлення і каузальність у статичній і генетичній перспективах»* проаналізовано Гусерлевий концепт інтенційності як

термін для позначення засадничої структури і як додатковий аргумент проти натуралізації свідомості. Проведено розрізнення інтенційних переживань у модусі актуальної «спрямованості на щось» («когіто»; «здійснене (das vollzogene) переживання») та переживання в модусі простого «усвідомлення чогось» («нездійснене (das unvollzogene) переживання»). Проаналізовано структуру інтенційності в термінах статичної і генетичної феноменології і виявлено головні аргументи, які пропонують статичний та генетичний опис інтенційності проти натуралізації свідомості. Статичний опис свідомості як ноетико-ноематичної структури означає визнання сутнісного зв'язку будь-якого акту свідомості із сенсом. Ноематичний сенс не є у строгому сенсі ані реальним, ані ідеальним, тому його прояснення може проходити лише феноменологічно-дескриптивно, а не пояснювально-каузально. Генетична феноменологія, як було показано далі, відкриває ще більш складні виміри переживань досвіду, апелюючи до нескінченного горизонту імпліцитного «думання-поза-себе» («Über-sich-hinaus-meinen»), яке принципово не зводиться до простого стосунку між суб'єктом та об'єктом в уявленні.

У підрозділі 1.2. «Відмінність між дескриптивними й точними науковими дисциплінами. Математична точність і морфологічна невизначеність» розглядаються твердження Гусерля щодо несумірності точних підходів фізики й математики, з одного боку, та неточних підходів дескриптивних наук, до яких він відносить трансцендентальну феноменологію, з іншого боку. Підрозділ складається з двох пунктів. У *пункті 1.2.1. «Критика теорії знаків як теорії репрезентацій. Безпосереднє сприйняття і знакова конструкція»* аналізується феноменологічна критика теорії знаків та теорії відображень як теорій репрезентацій, в основі яких лежить розрізнення між фізичним буттям як «об'єктивним», або «справжнім», буттям та корелятом чуттєвого сприйняття як «суб'єктивним», або як «простим явищем» трансцендентного фізичного. Суперечність цих теорій Гусерль та його послідовники вбачають у змішуванні знакової (і зокрема, образної) свідомості та сприйняття як «безпосереднього» зв'язку з предметом. У *пункті 1.2.2. «Критика можливості геометричної дескриптивної ейдетики»* аналізується Гусерлева критика можливості побудови трансцендентальної феноменології як геометрії чистих переживань свідомості. Ця критика ґрунтується на розкритті принципової відмінності між точним ідеалізованим підходом математики та простим абстрагувальним дескриптивним підходом феноменології.

У підрозділі 1.3. «Аргумент феноменальності свідомості проти фізикалізму» аналізуються аргументи Девіда Чалмерса та деяких інших представників аналітичної філософії ментального проти редуccionізму. Ці аргументи порівнюються з Гусерлевими аргументами проти натуралізації свідомості. Підрозділ складається з чотирьох пунктів. У *пункті 1.3.1. «Основні терміни й порушена проблема»* розкриваються головні терміни філософії ментального Девіда Чалмерса та формулюються дві групи проблем сучасної філософії ментального, що їх виокремлює Чалмерс, а саме «легкі» й «важкі проблеми свідомості». У *пункті 1.3.2. «П'ять логічних аргументів проти редуccionізму»* аналізуються п'ять логічних аргументів сучасної філософії

ментального проти редукції свідомості до фізичного, які виокремлює Чалмерс, а саме два аргументи від мислимості (conceivability), два аргументи від епістемології та один аргумент від аналізу. Ці аргументи узагальнюються під назвою аргументу «кваліа», або аргументу феноменальності свідомості. У пункті 1.3.3. «Аргумент кваліа й аргумент інтенційності» порівнюються два різних способи визначення феноменальності досвіду, через поняття кваліа – у традиції аналітичної філософії та через поняття інтенційності – у феноменологічній традиції. Демонструються переваги опису свідомості в термінах інтенційного стосунку для доказу некаузального (і нефункціонального) характеру феноменальності досвіду. У пункті 1.3.4. «Феноменологія Чалмерса і феноменологія Гусерля: схожості та розбіжності» порівнюються підходи в дослідженнях свідомості й ментального у філософії Чалмерса та Гусерля. Демонструється зовнішній характер схожості цих підходів, який дається взнаки у термінології дослідників. Відмінності ж мають принциповий характер і виражаються у радикально різних розуміннях понять природи й свідомості. Для Чалмерса, як було показано, природа є широким поняттям, яке включає в себе як фізичний світ, так і свідомість, при цьому останню він розглядає в сенсі кваліа, позбавленого будь-якої трансцендентальної ролі. Для Гусерля, натомість, природа є буттям, конститутованим у свідомості, тобто є буттям, що завдячує своїм існуванням насамперед трансцендентальній ролі свідомості.

У підрозділі 1.4. «„Філософські“ й „наукові“, теоретичні й етичні мотиви Гусерлевої критики натуралізму» узагальнюються види мотивів для Гусерлевої антинатуралістичної позиції. До «філософських» мотивів були зараховані Гусерлеве вчення про трансцендентальну суб'єктивність, а також Гусерлеве неприйняття натуралістичного об'єктивізму. До «наукових» мотивів були зараховані Гусерлева критика можливості побудови феноменології як фізики або як математики переживань свідомості. Ці мотиви, як ми показали далі, можна розглядати не лише в суто теоретичному, а і в етичному зрізі, адже натуралізація свідомості означає для Гусерля також натуралізацію ідеалів, цінностей, норм а також феномена вільної дії.

У другому розділі «Методологічні межі феноменології: від статичної до конструкційної феноменології» окрім виокремлення видів і рівнів феноменологічного методу Гусерля, досліджуються методологічні межі Гусерлевої феноменології через критику її метафізичних аспектів. Розділ складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 2.1. «Світ як „інтенційний корелят свідомості“ і проблема трансценденції» через феноменологічну аналізу свідомості та феноменологічне прояснення поняття трансценденції піддається критиці Гусерлеве положення про світ як інтенційний предмет свідомості. Підрозділ складається з трьох пунктів. У пункті 2.1.1 «Поняття трансценденції і положення трансцендентального ідеалізму» аналізується теоретичний контекст Гусерлевої тези про світ як інтенційний предмет свідомості. Для критики цієї тези впроваджуються поняття «інтенційної» та «позакорелятивної трансценденції», де перша має наочний характер і є трансценденцією справжніх

(reell) змістів свідомості, а друга має ненаочний характер і є трансценденцією як справжніх, так і інтенційних змістів свідомості. У пункті 2.1.2. «Феномен трансценденції на різних рівнях естетичних синтез: час свідомості, чуттєве поле, фантом і матеріальна річ» аналізується феномен позакорелятивної трансценденції на різних рівнях феноменологічного конституювання матеріальної речі. Демонструється, як феноменологічні дескрипції на кожному рівні чуттєвого конституювання передбачають доповнення у вигляді нефеноменологічного дослідження чуттєвої даності. У пункті 2.1.3. «Інтерсуб'єктивність, корелятивне буття і трансценденція» проблема позакорелятивної трансценденції розглядається в контексті Гусерлевої теорії інтерсуб'єктивності. Демонструється, що Гусерлева концепція інтерсуб'єктивності розкривається цілковито в термінах трансценденції як інтенційного кореляту свідомості без уваги до позакорелятивних аспектів світу.

У підрозділі 2.2. «Поняття „адекватних“ і „неадекватних даностей“ у контексті граничних проблем феноменології» здійснюється перегляд феноменологічного порівняння предметностей чуттєвого сприйняття та іманентних предметностей, що його здійснює Гусерль в «Ідеях I», насамперед шляхом залучення текстів з пізнього періоду творчості засновника феноменології. У пункті 2.2.1. «Ступені ясності справжніх (reell) змістів свідомості» формулюється головна проблема підрозділу через протиставлення «адекватних» і «неадекватних даностей». «Адекватна даність» переживання виражається для Гусерля в тому, що на відміну від чуттєвої даності (речі), переживання свідомості не відтінюється, не дається з різних боків, натомість є «абсолютним» у своїй даності. Ця теза ставиться у суперечливий стосунок з тезою Гусерля про ступені ясності іманентних змістів свідомості. У пункті 2.2.2. «Феноменологічне поняття несвідомого. „Горизонтальний“ і „вертикальний“ виміри несвідомого» впроваджується поняття граничних проблем феноменології, які є темою пізніх манускриптів Гусерля і серед яких проблема несвідомого посідає важливе місце. Розрізнення «адекватних» і «неадекватних даностей» підважується через аналіз феноменологічного поняття несвідомого (яке ставиться у порівняння із психоаналітичним поняттям несвідомого і протиставляється йому). Врахування несвідомих моментів у структурі досвіду суттєвим чином розширює сферу іманентного і проблематизує тезу про «адекватний» характер даності іманентного. Пункт 2.2.3. «Проблеми «абсолютного початку» і «кінця»: народження, смерть, раннє дитинство» присвячений аналізу другої групи граничних проблем феноменології, щільно пов'язаних з проблемою несвідомого, а саме проблем народження, смерті, раннього дитинства та сну без сновидінь. Феномени народження і смерті Гусерль пропонує досліджувати шляхом їхнього порівняння з феноменами прокидання й засинання, послуговуючись розробленим на етапі генетичної феноменології методом феноменологічної реконструкції. У пункті 2.2.4. «Інстинкти і потяги та їхня латентно-явна структура» розглядається третя група граничних проблем феноменології, проблеми інстинктів і потягів, які Гусерль вважає фундаментальним шаром конституювання світу. Результатом аналізу інстинктів і потягів є викриття

їхньої імпліцитно-експліцитної структури, яка також підважує тезу про адекватну даність іманентної сфери.

У **підрозділі 2.3. «Методичні й метафізичні аспекти Гусерлевої феноменології»** формулюються методичні й метафізичні тези феноменології Гусерля щодо трансцендентного світу та іманентного буття свідомості, а також детальніше аналізуються проблеми ейдетичного методу. У *пункті 2.3.1. «Проблема абсолютизації ролі феноменологічних редукцій. Види і рівні феноменологічного методу»* тези про «світ як інтенційний корелят свідомості» та «свідомість як абсолютне буття» пояснюються як результат абсолютизації ролі феноменологічних редукцій. Пропонується зберегти методологічний поділ феноменології на феноменологічну психологію та трансцендентальну феноменологію, не вдаючись при цьому до трансцендентального іdealізму. *Пункт 2.3.2. «Проблеми ейдетичного методу: ступені ясності ейдетичного споглядання і структура феномена»* присвячений проблемі «адекватності» ейдетичного споглядання. Ця аналіза здійснюється у щільному зв'язку з аналізою «неадекватності» споглядання індивідуального. Результатом цього дослідження є визнання того, що для споглядання ейдетичних предметностей, так само як і для споглядання індивідуальних предметностей, властиві «ступені ясності». Коригування ейдетичних предметностей здійснюється, однак, не емпіричним шляхом, а шляхом вбачання нових ейдетичних аспектів феномена. Це дає підставу для впровадження поняття «горизонту феномена», яке розкриває той факт, що феномен зазвичай не охоплюється у повноті, натомість лише у певному ейдетичному аспекті.

У **третьому розділі «Натуралізована феноменологія і феноменологія натуралізму»** аналізується проект натуралізації феноменології як «рекатегоризації онтологічних сфер» ментального й фізичного у контексті проблеми «прогалини в поясненні» (“the explanatory gap”) сучасних когнітивних наук. Розділ складається з трьох підрозділів.

У **підрозділі 3.1. «Стан сучасних когнітивних наук у дослідженнях ментального»** формулюється головна теоретична проблема сучасних когнітивних наук, яка розглядається як спеціально-наукова «реінкарнація» традиційно-філософської психофізичної проблеми. *Пункт 3.1.1. «Головні теоретичні положення і підходи когнітивної науки»* присвячений розкриттю положень когнітивної науки, що були сформульовані в середині ХХ-го ст. під прапором когнітивної революції. Згідно з цими положеннями, когнітивна наука протиставляє себе «вузькому бігевіоризму» та претендує на те, щоби бути загальною теорією ментального, зокрема на підставі свого інтердисциплінарного характеру. У *пункті 3.1.2. «Аргумент „прогалини в поясненні“»* розкривається «аргумент прогалини в поясненні» (“the explanatory gap argument”), який ставить під сумнів таку претензію когнітивної науки через апеляцію до непроясного характеру свідомості у когнітивних дослідженнях ментального. Виокремлюються сильна і слабка версії цього аргументу.

Підрозділ 3.2. «Місце для Гусерлевої феноменології в когнітивних дослідженнях ментального та проблема антинатуралізму» присвячений аналізу пропозиції натуралізації Гусерлевої феноменології, що належить Ж.-М.

Руа, Ж. Петито, Б. Пашу та Ф. Варелі. Пропозиція була висунута у вступній частині збірки 1999-го року «Naturalizing Phenomenology. Issues in contemporary Phenomenology and Cognitive Science». У пункті 3.2.1. «Натуралізація як „рекатегоризація онтологічного поділу реальності“ та критика „наукових мотивів“ Гусерлевого антинатуралізму» представляється проект натуралізації феноменології Руа та ін. як проект «рекатегоризації онтологічних сфер», а саме як рекатегоризації сфер ментального і фізичного. Руа та ін. вважають, що така рекатегоризація має відбутися за аналогією з рекатегоризацією онтологічних сфер, яка відбулася внаслідок минулих наукових революцій, а саме революції XVII-го сторіччя, результатом якої став колапс онтологічної несумірності «підмісячного» (земного) та «надмісячного» (небесного) світів (упроваджені Аристотелевою парадигмою) та революції XX-го сторіччя, а саме внаслідок виникнення «теорії обчислювальних процесів» та «теорії самоорганізації складних систем», що призвело, на їхню думку, до колапсу онтологічної відмінності між фізичним і вітальним. На думку Руа та ін., застосування інструментів новітньої науки (насамперед математики) має так само з часом призвести до колапсу опозиції фізичного та ментального. Руа та ін. також вважають, що версія натуралізації, яку вони пропонують, може бути узгодженою з Гусерлевими «науковими» аргументами проти натуралізації феноменології (а саме проти можливості фізики та математики чистих переживань свідомості). У пункті 3.2.2. «Питання щодо домінантної ролі «філософських» аргументів проти натуралізму. „Первинний“ і „вторинний масштаб вірності“ феноменологічного дослідження» на передній план висувуються «філософські» аргументи Гусерля проти натуралізації феноменології, які, згідно з Д. Загаві, ґрунтуються на вченні про трансцендентальну суб'єктивність та Гусерлеву неприйнятті натуралістичного об'єктивізму. Д. Загаві вважає, що саме ці аргументи слід брати до уваги аналізуючи можливість проекту натуралізації феноменології і що з огляду на них проект, запропонований Ж.-М. Руа та ін., є сумнівним заходом. Далі у пункті 3.2.2 розглядаються можливі шляхи співпраці Гусерлевої феноменології з емпіричними науками. За Д. Ломаром розрізняються два принципово різні шляхи такої співпраці, а саме коли феноменологічні очевидності застосовують у «первинному» та «вторинному масштабі вірності» – у першому випадку ідеться про те, що феноменології відводять первинне місце в обґрунтуванні наукового знання, у другому випадку така роль відводиться спеціальним наукам. У пункті 3.2.3. «Математизація як стратегія натуралізації» детальніше розглядається пропозиція Ж. Петито натуралізації феноменології Гусерля шляхом її математизації. У підпункті 3.2.3.1. «Ідея точної морфологічної ейдетики Жана Петито» розкриваються головні пункти програми математизації Петито. Свою програму Петито розглядає як розробку геометричної дескриптивної ейдетики чистих переживань свідомості (проект, який Гусерль вважав принципово неможливим). Підпункт 3.2.3.2. «Проблема дескриптивного характеру точної морфологічної ейдетики. Символічна конструкція та інтуїтивна даність» присвячений критиці програми математизації феноменології Петито. Ця

критика здійснюється насамперед через застосування Гусерлевого розрізнення «живого», або «безпосереднього», характеру сприйняття та «порожнього», або «опосередкованого» характеру знакової свідомості. Узагальнюється, що будь-яка можлива математизація приводить до об'єктивації іманентних змістів свідомості у знакову конструкцію, у якій більше не транслюється «живий» характер досвіду.

Підрозділ 3.3. «Методологічні й онтологічні аспекти натуралізації феноменології» присвячений дослідженню можливості альтернативної пропозиції натуралізації Гусерлевої феноменології, яка буде здійснюватися за принципом рекатегоризації онтологічних сфер ментального й фізичного, але не шляхом математизації ментального. Відправною точкою цього дослідження є аналіз програми натуралістичної феноменології М. Фарбера у *пункті 3.3.1. «Програма натуралістичної феноменології Марвіна Фарбера»*. Натуралістична феноменологія Фарбера ґрунтується на критиці суб'єктивізму. У *підпункті 3.3.1.1. «„Емпіріогенні“ та „методогенні“ проблеми. Критика суб'єктивістського поняття даного та суб'єктивістського поняття рефлексії»* розкриваються перші пункти Фарберової критики суб'єктивізму, а саме ті, що стосуються критики суб'єктивістського поняття даного та суб'єктивістського поняття рефлексії (яку він протиставляє натуралістичній рефлексії), а також розрізнення емпіріогенних (що походять з досвіду і обґрунтовані досвідом) та методогенних (що обґрунтовані лише застосованим методом) проблем. *Підпункт 3.3.1.2. «Теоретичні засади й методологія натуралістичної феноменології. „Онтологічний монізм“ і „методологічний та логічний плюралізм“»* присвячено розкриттю принципів натуралістичної феноменології Фарбера. Принцип онтологічного монізму означає визнання єдиної форми реальності як фізичної реальності. Принцип методологічного та логічного плюралізму означає визнання множинності наукових проблем, яка виключає застосування універсальної методології. *Пункт 3.3.2. «Феноменологія природничого дослідження і трансцендентальні засади онтологічного монізму»* присвячений феноменологічній аналізі Фарберового принципу онтологічного монізму як фізикалізму через феноменологічне прояснення природничого поняття фізичної природи. У *підпункті 3.3.2.1. «Гусерлевий метод прояснення наукових понять і положень»* розглядається загальний метод феноменологічного прояснення наукових понять і положень, викладений в третьому томі Гусерлевих «Ідей». Наукові поняття і положення, які потребують феноменологічного прояснення, з погляду Гусерля, є формально-онтологічні поняття (як-от предмет, властивість, відношення взагалі), регіональні поняття (як-от поняття речі, речевої властивості, поняття психічного, психічного переживання тощо), а також регіональні особливості (як-от поняття кольору, звуку, відчуття тощо). У *підпункті 3.3.2.2. «Оскар Бекер і його феноменологічне дослідження фізичної теорії»* ідеться про спробу застосування Гусерлевого методу прояснення наукових понять і положень у феноменологічній аналізі фізичної теорії. Ця спроба належить учню Гусерля, філософу й математику Оскарові Бекеру. У своїй докторській дисертації Бекер здійснює детальний огляд фізичної теорії класичного і некласичного (Айнштайнового) типів. Ця

аналіза здійснюється на базі Гусерлевих розробок стосовно феноменологічного конституювання матеріальної природи, опублікованих у другому томі «Ідей». Своїм завданням як феноменолога Бекер бачить прояснення насамперед імпліцитних змістів фізичної теорії класичного і неklasичного типів. У підпункті 3.3.2.3. «Трансцендентально-феноменологічне прояснення засад фізикалізму і роль феноменологічного методу у програмі натуралізації» узагальнюються рівні феноменологічного дослідження природничих наук та констатується щільний зв'язок між феноменологічним та природничим поняттям природи. Наявність цього зв'язку підштовхує до висновку про принципово непрояснений і залежний від феноменології сенс фізичного як предмета природничих наук і як онтологічної основи монізму Фарбера. Відповідно, будь-якому проекту натуралізації має передувати філософське і зокрема трансцендентально-феноменологічне дослідження понять природи і натуралізму. Це означає, що феноменологічний метод не може розглядатися лише як предмет натуралізації, натомість є обов'язковою умовою можливості натуралізації як наукового проекту. У пункті 3.3.3. «Монізм М. Фарбера і юніонізм Д.В. Сміта. Плюралізм методів і системність онтологій» викладені міркування щодо доповнення методологічних принципів Фарберової натуралістичної феноменології (принципу методологічного й логічного плюралізму) адекватною онтологією. Пропонується замінити онтологічний монізм Фарбера «юніонізмом» Д.В. Сміта, який засновується на онтологічній систематиці, що її запропонував Гусерль в «Ідеях І». Сміт вказує на необхідність переосмислення поняття природи і натуралізму таким чином, щоб інтенційність і свідомість у Гусерлевому сенсі можна було розглядати як частину природного світу, не редукуючи їх при цьому ані до фізичної структури, ані до каузальних та функціональних відношень, ані до обчислювальних процесів. Натуралізація інтенційності, свідомості та ментального взагалі має проходити, на думку Сміта, шляхом їхнього розташування на перетині матеріальних і формальних онтологічних сфер, іншими словами, так, щоби ментальне можна було мислити в різний спосіб: як характеристику живих організмів у природі, персон у культурі та «чистих» его у свідомості. Такий підхід визнаватиме комплексний онтологічний характер ментального, де комплексність означає різнобічність єдності. Юніоністичний підхід Сміта як можливий спосіб розв'язання онтологічного статусу ментального і зокрема феноменального ментального є гарною альтернативою онтологічному монізму Фарбера. Поруч із тим, юніоністичний підхід Сміта має цілком узгоджуватися з принципом методологічного й логічного плюралізму Фарбера, який пропонується використати для розв'язання методологічних проблем натуралізації Гусерлевої феноменології.

ВИСНОВКИ

У **висновках** підводяться підсумки дисертаційного дослідження, що відображають новизну, проблематику та загальну структуру роботи.

1. Переглянуто головні пункти Гусерлевої критики натуралізму і виокремлено чотири види мотивів його антинатуралістичної позиції. У

«вертикальному» вимірі розрізнено «філософські» та «наукові» мотиви антинатуралізму Гусерля. «Філософські» мотиви ґрунтуються, як було показано, на Гусерлевій критиці натуралістичного об'єктивізму та феноменологічному вченні про трансцендентальну суб'єктивність. До «наукових» мотивів віднесено Гусерлеву критику можливості квалітативної фізики свідомості та точної (математичної) ейдетики чистих переживань свідомості. Зважаючи на те, що наведені Гусерлем «філософські» та «наукові» аргументи можуть мати як суто теоретичний, так і етичний контекст вжитку, то у «горизонтальному» зрізі виокремлено «теоретичні» й «етичні» мотиви Гусерлевого антинатуралізму. Натуралізація феноменологічної сфери має для Гусерля подвійний етичний наслідок: (а) втрату суб'єкта мотивацій як суб'єкта «афікованого сенсами» і здатного до вільного вибору; (б) релятивізацію ідеалів, цінностей і норм як результат натуралізації корелятивним переживанням свідомості ідей.

2. Здійснено порівняння Гусерлевого антинатуралізму з іншими видами антинатуралізму у сучасній аналітичній філософії ментального (Philosophy of Mind). Було наведено п'ять аналітичних аргументів проти фізикалізму, що їх виокремлює Девід Чалмерс, й узагальнено їх як різновиди «аргументу квалія», або «аргументу того, як воно» («'What it's Like' Argument»). Цей аргумент було піддано критиці на тій підставі, що він не враховує активно-конститутивний характер свідомості. «Аргумент квалія» було протиставлено «аргументу інтенційності» Гусерля. Перевагу першого щодо останнього було визначено у його апеляції до універсальних характеристик свідомості, які принципово не зводяться ані до каузальних, ані до функціональних стосунків.

3. Виокремлено методичні й метафізичні тези Гусерлевої феноменології. Метафізичні тези Гусерля було розкрито через поняття світу як «ідеального принципу розгортання явищ», світу «як сенсу», або світу «як інтенційного кореляту свідомості», а також через поняття «чистої інтуїції», «адекватної» та «неадекватної даності», які, як було зауважено, диктуються метафізичними принципами Гусерлевого трансцендентального ідеалізму.

4. Артикульовано систему феноменологічної методології, що її розвинув Гусерль, яка поділяється на рівні та види. Відповідно до рівня теоретичного застосування феноменологічний метод поділяється на ейдетично-психологічний та трансцендентально-феноменологічний. Відповідно до предметних сфер, а також до етапів Гусерлевої творчості у дослідженні було виокремлено методологію статичної, генетичної та (ре)конструкційної феноменології. Упровадження (ре)конструкційного методу феноменології є, як було показано, важливим аргументом проти трансцендентально-ідеалістичної абсолютизації ролі феноменологічних редукцій.

5. Детально розглянуто пропозицію натуралізації Гусерлевої феноменології, що належить Ж. Петито, Ж.-М. Руа, Б. Пашу і Ф. Варелі. Програма Ж. Петито та колег полягає в рекатегоризації онтологій шляхом математизації ментального, відтак, математизації Гусерлевої феноменології, а саме через застосування сучасних фізико-математичних нелінійних моделей. У подальшому автор дисертаційного дослідження намагався показати, що, з

одного боку, саме «філософські» аргументи Гусерля проти натуралізму є головними для оцінки можливості проекту натуралізації (зокрема натуралізації через математизацію), – уже цей факт робить пропозицію Ж. Петито та ін. уразливою для критики. З іншого боку, навіть «наукові» аргументи Гусерля проти можливості «фізики феноменальних станів» та «математичної дескриптивної ейдетики» не є цілком «застарілими», на противагу переконанню Ж. Петито та його колег. Адже в Гусерлевих «наукових» аргументах ідеться не так про «номатичну морфологію» досвіду, як насамперед про неминучість втрати у субтрактивному підході фізики та абстрактно-конструкційному підході математики «безпосередності» інтенційного стосунку. Ці аргументи, як було показано далі, рівною мірою застосовні щодо програми точної морфологічної ейдетики, що її розкриває Ж. Петито.

6. Порушено питання щодо можливості альтернативних способів рекатегоризації онтологічних сфер ментального і фізичного без універсального застосування математики. Такою альтернативою, як було з'ясовано, може стати синтез принципу «методологічного й логічного плюралізму», запозиченого з програми натуралістичної феноменології Марвіна Фарбера, та принципу «системності онтологій» у «юніонізмі» Девіда Вудрафа Сміта. Перший ґрунтується на думці, що розмаїттю наукових проблем має відповідати розмаїття методів. Другий ґрунтується на системному характері регіонально- й формально-онтологічних дисциплін, але при цьому наполягає на своєрідності кожної онтологічної сфери.

СПИСОК ПРАЦЬ, ОПУБЛІКОВАНИХ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях України:

1. Вахтель А. Щодо феноменології природничої науки / А. Вахтель // Філософська думка. – 2017. – №5. – С. 61-77.
2. Вахтель А. On the Phenomenological Relation Between Intentionality and Transcendence / А. Вахтель // Вісник Львівського університету. Серія філософсько-політологічні студії. – 2017. – №12. – С. 40-48.
3. Вахтель А. Гусерлевий антинатуралізм і його мотиви / А. Вахтель // Гуманітарні студії: збірник наукових праць / Київський національний університет імені Тараса Шевченка. – Київ: ВПЦ «Київський університет», 2017. – №30. – С. 3-16. (Збірник входить до міжнародної індексації РИНЦ (Росія)).
4. Вахтель А. Щодо перекладу термінології сучасної англійської епістемології / А. Вахтель // Гілея. Науковий вісник. – 2017. – №122 (7). – С. 309-312. (Збірник входить до міжнародної індексації РИНЦ (Росія), Index Copernicus (Польща)).
5. Вахтель А. Гусерлева концепція інтенційності і трансцендентний світ / А. Вахтель // Вісник КНУ імені Тараса Шевченка. Філософія, політологія. – 2016. – №1 (120). – С. 17-21. (Збірник входить до міжнародної індексації РИНЦ (Росія)).

Статті в інших виданнях:

6. Вахтель А. Свідомий досвід і антиредукціонізм у філософії Девіда Чалмерса / А. Вахтель // Філософська думка. – 2017. – №4. – С. 41-57.

7. Вахтель А. Стаття Арона Гурвіча «On the Intentionality of Consciousness»: теоретичний контекст і мовні особливості / А. Вахтель // Філософська думка. – 2015. – №5. – С. 6-14.

Тези за матеріалами конференцій:

1. Вахтель А. Феноменологія і натуралізм / А. Вахтель // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 3-4 квітня 2015 року). – Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2015. – Ч. 2. – С. 23-24.

2. Вахтель А. Щодо відмінності між емпіричними і трансцендентальними положеннями / А. Вахтель // Дні науки філософського факультету – 2016. – К.: Видавничий дім «Академперіодика», 2016. – Ч. 2. – С. 107-109.

3. Вахтель А. Гусерлеве методологічне взаємовиключення в дослідженнях свідомості і духу / А. Вахтель // Дні науки філософського факультету – 2017. – К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2017. – Ч. 2. – С. 145-147.

4. Вахтель А. «Філософські» й «наукові», «теоретичні» й «етичні» мотиви Гусерлевої критики натуралізму / А. Вахтель // Соціально-гуманітарні науки та сучасні виклики. Матеріали II Всеукраїнської наукової конференції. – Дніпро: СПД «Охотнік», 2017. – С. 163-165.

5. Вахтель А. Проект натуралістичної феноменології Марвіна Фарбера / А. Вахтель // Матеріали XXXIV Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції. «Вітчизняна наука на зламі епох: проблеми та перспективи розвитку»: Зб. наук. праць. – Переяслав-Хмельницький, 2017. – Вип. 34. – С. 110-113.

АНОТАЦІЯ

Вахтель А.І. Феноменологія і натуралізм: від феноменологічної критики натуралізму до натуралізації феноменології. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук за спеціальністю 09.00.01 – онтологія, гносеологія, феноменологія; Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Міністерство освіти і науки України. – Київ, 2017.

У дисертації проаналізований стосунок між феноменологією та натуралізмом у контексті сучасних проектів натуралізації феноменології Гусерля. Узагальнені мотиви для Гусерлевої антинатуралістичної позиції. Виявлені методологічні та онтологічні особливості Гусерлевої феноменології, які є важливими для оцінки можливості натуралізації феноменології. Виокремлені рівні й види феноменологічного методу й окреслено онтологічні сфери, які піддаються дослідженню з його допомогою.

Схарактеризовано сучасний теоретичний стан когнітивних наук в дослідженнях ментального та сформульована проблема «прогаліни в поясненні» (“the explanatory gap”). Критично розглянуті декілька сучасних проектів натуралізації Гусерлевої феноменології, а саме проект математизації

феноменології, запропонований Ж.-М. Руа, Ж. Петито, Б. Пашу та Ф. Варелю, програму натуралістичної феноменології М. Фарбера та юніонізм Д.В. Сміта. З огляду на Гуссерлеві аргументи проти натуралізму, а також на спроби феноменологічного обґрунтування природничих наук, здійснено критичний перегляд понять натуралізму й натуралізації ментального.

Ключові слова: Е. Гуссерль, феноменологія, натуралізм, натуралізація, каузальність, антинатуралізм, інтенційність, когнітивні науки, explanatory gap.

АННОТАЦИЯ

Вахтель А.И. Феноменология и натурализм: от феноменологической критики натурализма к натурализации феноменологии. – Рукопись.

Диссертация на соискание учёной степени кандидата философских наук по специальности 09.00.01 – онтология, гносеология, феноменология; Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Министерство образования и науки Украины. – Киев, 2017.

В диссертации проанализировано отношение между феноменологией и натурализмом в контексте современных проектов натурализации феноменологии Гуссерля. Произведено обобщение мотивов для Гуссерлевской антинатуралистической позиции. Выявлены методологические и онтологические особенности Гуссерлевской феноменологии, важных для оценки возможности натурализации феноменологии. Выделены уровни и виды феноменологического метода и обозначены онтологические сферы, которые поддаются исследованию с его помощью.

Охарактеризовано современное теоретическое состояние когнитивных наук в исследованиях ментального и сформулирована проблема «разрыва в объяснении» (“the explanatory gap”). Критически рассмотрены несколько современных проектов натурализации Гуссерлевской феноменологии, а именно проект математизации феноменологии, предложенный Ж.-М. Руа, Ж. Петито, Б. Пашу и Ф. Варелой, программа натуралистической феноменологии М. Фарбера и юнионизм Д.В. Сміта. Учитывая Гуссерлевские аргументы против натурализма, а также попытки феноменологического обоснования естественных наук, осуществлен критический пересмотр понятий натурализма и натурализации ментального.

Ключевые слова: Э. Гуссерль, феноменология, натурализм, натуралізація, каузальность, антинатуралізм, интенциональность, когнитивные науки, explanatory gap.

ABSTRACT

Vakhtel A.I. Phenomenology and Naturalism: From the Phenomenological Critique of Naturalism to the Naturalization of Phenomenology. – Manuscript.

PhD thesis for the acquisition of PhD degree, specialty 09.00.01 – Ontology, Epistemology, Phenomenology; Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ministry of Education and Science of Ukraine. – Kyiv, 2017.

The PhD thesis is dedicated to the analysis of the relationship between phenomenology and naturalism in the light of contemporary projects of the naturalization of Husserlian phenomenology. The motives for Husserl's anti-naturalistic position are generalized. Under the "philosophical" motives were named Husserl's doctrine of transcendental subjectivity, as well as Husserl's rejection of the naturalistic objectivism. Under "scientific" motives were listed Husserl's criticism of the possibility of constructing the phenomenology as a physics or as a mathematics of the lived experiences of consciousness. These motives, as it has been shown, can be considered in theoretical as well as in ethical terms, since the naturalization of consciousness also means for Husserl the naturalization of ideals, values, norms and of the free action.

The methodological and ontological features of Husserl's phenomenology were revealed, which are important for the estimation of the possibility of naturalization of phenomenology. The levels and kinds of phenomenological method are defined, and the ontological spheres subjected to its application are outlined. Methodological and metaphysical theses of Husserl's phenomenology are expressed and criticized by the author. These theses regard the notions of the transcendental world and that of the immanent existence of consciousness. Husserl's notion of "the world as an intentional correlate of consciousness" and his concept of "consciousness as the absolute being" are explained as the result of the absolutization of the role of phenomenological reductions. It is proposed to preserve the methodological division of phenomenology into phenomenological psychology and transcendental phenomenology, while not resorting to transcendental idealism.

The current theoretical state of cognitive sciences is then characterized along with the description of the "explanatory gap" problem. Several contemporary projects of naturalization of Husserl's phenomenology are critically examined, namely the project of mathematization of phenomenology, proposed by J.-M. Roy, J. Petitot, B. Pachoud and F. Varela, M. Farber's program of naturalistic phenomenology and D.W. Smith's unionism. Based on the arguments made by Husserl against naturalism, as well as the attempts at the phenomenological substantiation of the natural sciences, a critical revision of the concepts of naturalism and naturalization of the mental is made. A new program of the naturalization of Husserl's phenomenology is set forth, which is based on the synthesis of the methodological principles of M. Farber's naturalistic phenomenology (the principle of methodological and logical pluralism), on the one hand, and categorial ontology proposed by D.W. Smith, on the other hand. It is proposed to replace Farber's ontological monism with Smith's "unionism", which is partly based on the ontological classification proposed by Husserl in *Ideen I*. Smith's unionism is regarded to be a promising way of solving the ontological status of the mental and of the phenomenal mental, in particular, and to be a good alternative to Farber's ontological monism. In addition, Smith's unionistic approach must be fully consistent with the principle of Farber's methodological and logical pluralism, which is proposed by the author of this thesis as a means to solve the methodological problems of the naturalization of Husserl's phenomenology.

Keywords: E. Husserl, phenomenology, naturalism, naturalization, causality, anti-naturalism, intentionality, cognitive sciences, explanatory gap.